

Vere sanctus

Nieuwsbrief van de Vlaamse Werkgroep voor Hedendaagse Latijnse Liturgie

Herfst 2022

Jaargang 21/nr. 2

Redactioneel

Beste Lezer,

De herders van de Kerk beginnen een serieus probleem te hebben met een deel van de jeugd, en niet bepaald het minst gelovige, dat zich beter kan terugvinden in Latijnse missen. Omdat deze, in onze streken, bijna uitsluitend gecelebreerd worden volgens de oude vorm van de ritus, dreigt er op termijn het idee te ontstaan dat het gebruik van het Latijn in de liturgie noodzakelijkerwijze moet leiden tot een opstand tegen van de hervorming van het Tweede Vaticaanse Concilie.

Onze Werkgroep ijvert voor een hernieuwde liturgie in het Latijn en – indien mogelijk en wenselijk – *ad orientem*. Wanneer de jongeren die gehecht zijn aan de oude vorm de mis bij ons bijwonen in de nieuwe vorm, krijgen we vaak woorden van lof, omdat ze in die manier van celebreren het sacrale en het mooie terugvinden waarnaar ze verlangen, waardoor we meer en meer ervan overtuigd zijn dat onze aanpak zinvol is.

Laat ons bidden dat onze oproep dringend gehoor vindt bij onze herders. ■

*Dr. Pierre François, pr.
Voorzitter VWHL*

Geschiedenis en kosmos omvattend

Op de Dag voor de Latijnse Liturgie van 29 oktober 2022 in Leeuwarden, op vraag van de Vereniging voor Latijnse Liturgie in Nederland, nam de liturgist Uwe Michael Lang, van het Oratorium, het woord voor de leden van de Nederlandse Vereniging voor Latijnse Liturgie. In zijn uiteenzetting over de theologie van de liturgie van Ratzinger, beweerde hij dat de toekomstige paus de liturgie beschouwt als iets dat een centrale plaats innam in zijn academische en pastorale werk. We geven hieronder een samenvatting van de lezing van Pater Lang. De volledige tekst ervan zal verschijnen in het Kerstnummer van de Vereniging voor Latijnse Liturgie.

De eigen heroverweging van kardinaal Ratzinger volgend, kunnen wij drie overkoepelende thema's of "kringen" in zijn theologie van de liturgie vaststellen: ten eerste het historische verband van de christelijke eredienst met het Oude Testament; ten tweede de relatie ervan met de wereldgodsdiensten; ten derde de kosmische dimensie ervan.

1) Het verlossingswerk van Jezus Christus kan alleen maar begrepen worden, wanneer het beschouwd wordt in de context van Gods openbaring aan het volk van Israël. De "innerlijke eenheid" van het Oude en het Nieuwe Testament is niet alleen essentieel

voor de heilsgeschiedenis, maar ook voor de eredienst. In Jezus Christus bereiken de belofte van het priesterschap en het offersysteem van het Oude Testament hun vervulling. Ratzingers eucharistische interpretatie wordt gesteund door geleerden op het gebied van het Nieuwe Testament die een verbinding zien tussen de symbolische handelingen in de tempelervedienst en het Laatste Avondmaal. Met deze woorden en handelingen vervangt Jezus de tempelervedienst door “een nieuwe offercultus [...] die is aangepast aan het doeltreffende offer van hemzelf.”

2) Het tweede hoofdthema, de relatie van de christelijke eredienst met de wereldgodsdiensten, neemt in Ratzingers theologie van de eucharistie niet dezelfde centrale plaats in als de verbinding met het Oude Testament. Het beeld dat hij geeft is meer algemeen: het streven naar “vrede in het heelal door vrede met God, de vereniging van boven en beneden,” evenals het besef van val en vervreemding van de mens en “een worsteling rond boete, vergeving, verzoening” brachten in verschillende religieuze tradities vormen van offerervedienst voort. In de geschiedenis van Israël, in het licht van de goddelijke openbaring ondergingen zulke vormen van eredienst een zuivering en spiritualisering die haar definitieve vervulling in Jezus Christus vinden.

3) De kwestie van de relatie van de christelijke eredienst met niet-christelijke rituelen wordt in feite verhelderd door de derde “kring”, de kosmische dimensie van de liturgie. Als theoloog en paus dacht Ratzinger vaak na over het artikel van het geloof dat God belijdt als Schepper, omdat hij het essentieel acht voor een begrip van het christelijke geloof.

Ratzinger besteedt vooral aandacht aan het kosmische karakter van de liturgie als het fundament van de universaliteit ervan. De liturgie is nooit precies de viering van een specifieke gemeenschap of een lokale Kerk.

Ratzinger zou herhaaldelijk op dit onderwerp terugkomen en plaatste het in het middelpunt van de liturgische wetenschap en

het liturgisch debat. Hij deed dit, omdat hij de eschatologische en de kosmische symboliek bijzonder betekenisvol acht:

“Door zich naar het Oosten te richten bracht de vroege Kerk het verankerd zijn van de liturgie in de schepping en tegelijkertijd het gericht zijn van de schepping op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde tot uitdrukking... Het opbouwen van de Kerk zou — waar mogelijk — geplaatst moeten worden in de uitbreiding van de schepping, contact ermee laten zien en zo tegelijkertijd een hoopvolle reis naar de Heer, die zal komen, in beweging zetten.”

In een postume hulde aan de bekende liturgiewetenschapper Klaus Gamber (1989) leverde Ratzinger flinke kritiek op de na-conciliaire hervorming, “zoals zij concreet werd uitgevoerd,” daar zij in zijn visie zich verwijderd had van de oorsprong in de Liturgische beweging. In hetzelfde stuk onderschrijft hij het idee van een “nieuwe Liturgische beweging” dat hem door een jonge priester was voorgesteld. Later keerde Ratzinger terug tot dit idee en preciseerde dat de doeleinden ervan “de ware erfenis van het Tweede Vaticaans Concilie tot leven te brengen” zouden zijn.

De mis is niet eenvoudigweg een opnieuw opvoeren van het Laatste Avondmaal, maar moet verstaan worden als een onder de sluier van de sacramentele tekens vooruitlopen op het kruisoffer. Dit inzicht bracht Ratzinger tot een krachtige herbevestiging van het offerkarakter van de mis: de eucharistie wordt als het “feestmaal van de verzoenden” geïntegreerd in de zelfoffering van Christus, tegenwoordig gesteld op het altaar in de vorm van een aan synagoge en tempel schatplichtige liturgische rite. Tegen deze achtergrond herformuleerde Ratzinger zijn voorkeur voor de gebruikelijke richting van het liturgische gebed, die “een theologie van de hoop, waarin iedere mis een naderen tot de terugkeer van Christus is,” tot uitdrukking brengt. Daarentegen brengt de voortdurende positie waarbij priester en volk elkaar aankijken, een eigen symboliek tot uitdrukking

en suggereert een gesloten kring. Het ideaal van de christelijke Kerk is niet een rond gebouw met een altaar, ambo en zitplaatsen in het midden; het is nu juist niet bij toeval dat voorbeelden van dit type nauwelijks worden gevonden vóór de tweede helft van de twintigste eeuw. Wanneer de mis *versus populum* wordt gevierd, bestaat er het gevaar van “een autonome, zelfgenoegzame gemeenschap”, die uiteindelijk vóór alles eraan neigt in dialoog met zichzelf te zijn en niet langer meer de transcendentie dimensie van de eucharistie beseft. ■

Dr. Pierre François, pr.

Lingua Vivens

Wanneer een historisch onderwerp verfilmd wordt, is het altijd een moeilijke keuze welke taal de personages moeten spreken. Een taal evolueert immers voortdurend en dialogen in pakweg middelnederlands of oud-engels zijn nu eenmaal niet gemakkelijk verstaanbaar. Bovendien kan men vanuit historisch oogpunt soms de bal lelijk mislaan. Zo spraken Pontius Pilatus en de andere Romeinse personages in *The Passion of the Christ* (2004) van Mel Gibson Latijn, hoewel in het oosten van het Romeinse rijk het *koinè*-grieks de voertaal was. In de nieuwe Netflixreeks *Barbaren*, over de opstand van de Germanen tegen de Romeinse bezetter (1), is alvast deze fout vermeden. Daar kunnen de Romeinen lustig Latijn spreken. Er was zelfs een deskundige op de set aanwezig, Alessandro Balistrieri, die professioneel consultant is inzake klassieke en middeleeuwse talen. Hij vertaalde de Romeinse delen van het script in het Latijn en verfijnde de tekst op basis van de klankeigenschappen van de diverse varianten van het Latijn die gangbaar waren ten tijde van keizer Augustus (*De Standaard*, 28 oktober 2022). De zogeheten Latijnse fonologie is trouwens vrij goed bekend dankzij inscripties op monumenten waarin de korte en lange klanken aangeduid zijn. De acteurs

kregen dus naast een vertaling in hun moedertaal ook gedetailleerde spraakaanwijzingen. Bovendien werd voor de Romeinse rollen een beroep gedaan op Italiaanse acteurs, die gezien de verwantschap tussen het Latijn en het Italiaans een streepje voor hebben op “barbaarse” acteurs — al valt het voor een moderne Italiaan niet altijd gemakkelijk de juiste klemtonen te leggen in het Latijn.

Omdat rond 100 voor Christus de Italische dialecten al grotendeels plaats gemaakt hadden voor het homogene Latijn, konden alle Romeinse acteurs dezelfde taal spreken, al hanteerde een keizer of generaal wel een meer gekunstelde variant dan de doorsnee soldaat, die een minder klankrijk volkslatijn sprak. Zo sneerde een legionair tegen een dronken Germaanse auxiliair: “*In foueam trahite istum, et procul ab oc[u]llis meis!*” (“Gooi hem in de put, uit mijn ogen met hem”). Omdat we niet weten welke taal de Germanen spraken — het oud-germaans kende niet eens een schriftcultuur — spreken de barbaarse acteurs in de reeks Hoogduits (zonder de beleefdheidsvorm “Sie”, die minder bij barbaren zou passen). Overigens was Arminius, de Germaanse aanvoerder in de slag bij het Teutoburgerwoud, zelf vertrouwd met het Latijn, want hij had voordien carrière gemaakt aan de andere kant, als *eques* (net onder de rang van senator) en bevelhebber van een militair detachement. “Zijn grootste voordeel was dat hij Latijn sprak, terwijl Varus uiteraard nauwelijks een woord Oer-Germaans kende”, merkt de Britse oud-premier Boris Johnson op — al zijn Britten zelf niet meteen gekend als talenknobbels (2). Netflix zond trouwens aanvankelijk een gedubde versie uit waarin Engels gesproken werd, maar de oorspronkelijke Duitse editie bevat Latijnse dialogen met ondertitels. ■

Kurt Priem, pr.
Secretaris VWLL

Noten

1. Ook bekend als de *Varusslacht*, naar de Romeinse generaal Publius Quinctilius Varus, die in het jaar 9 AD met drie legioenen in de pan werd gehakt in het Teutoburgerwoud, waarna keizer Augustus dagenlang jammerend rondliep terwijl hij uitriep: “*Vare, Vare, redde*

mihi legiones” “(Varus, varus, geef me mijn legioenen terug)”. Deze slag werd door archeologische vondsten gelocaliseerd in Kalkriese (bij Osnabrück). Een plastische beschrijving van de strijdende partijen geeft Boris Johnson, *Rome. Droombeeld van Europa* (Amsterdam, 2008), p.13–38.

2. *Ibidem*, p.21.

Lezers vragen

Mogen de lezingen in een Latijnse Missen nog in het Latijn?

Het Tweede Vaticaans Concilie heeft toegelaten de volkstaal te gebruiken in de liturgie, vooral voor de lezingen (1). Verder is het nooit verboden geweest in het missaal van Paulus VI de lezingen in het Latijn te verkondigen, of zelfs te zingen. Het postconciliaire *Graduale Romanum* geeft zelfs aan hoe die te zingen. En in heiligverklaringsmissen in Rome is het gebruikelijk om het Evangelie in het Latijn en in het Grieks te zingen.

Merkwaardig genoeg heeft het *Motu proprio Traditionis Custodes* van paus Franciscus verboden tijdens de Tridentijnse Missen de lezingen in het Latijn te verkondigen, zonder

uit te leggen waarom, maar dat betreft enkel de Missen die volgens het Missaal van 1962 worden gecelebreerd.

In de Latijnse Missen die volgens het postconciliaire Missaal van 1970 worden gecelebreerd, zoals gebruikelijk in de VWHLL, mogen we dus nog altijd de lezingen in het Latijn verkondigen. ■

Dr. Pierre François, pr.

Voorzitter VWHLL

1. Sacrosanctum Concilium, nr. 36.

Mededelingen

— Traditiegetrouw vinden de jaarlijkse studiedagen van de VWHLL plaats op een zaterdag of een zondag eind september of begin oktober. Bepaalde moeilijkheden hebben ons gedwongen om onze studiedag uit te stellen naar zaterdag 5 maart 2023. Als spreker voor een conferentie over de H. Drie-eenheid in de Liturgie zullen we het genoeg hebben Pater Patrick Lens O.P. te mogen verwelkomen. Details zullen volgen, maar u kunt de datum al blokkeren in uw agenda.

Vere Sanctus: Colofon

De Vlaamse Werkgroep voor Hedendaagse Latijnse Liturgie (VWHLL), gesticht door Mgr.dr. Luc De Maere († 2011), ijvert voor een volwaardig gebruik van het Latijn in de postconciliaire liturgische praxis, naast de volkstaal.

Redactie: Lange Nieuwstraat 73A — 2000 Antwerpen (t.a.v. E.H. Pierre François)

Wetenschappelijk comité: Mgr.dr. J.F. Lescrauwaet M.S.C., hulpbisschop emeritus, Haarlem († 2013) — dr. J. van Reeth, Faculteit Vergelijkende Godsdienstwetenschappen, Antwerpen — E.H. dr. J.J. Silvestre, Pauselijke Universiteit van het H. Kruis, Rome,

Contactpersoon: Dr. P. François, pr., 0474 719 131 (vanuit België). +32 474 719 131 (vanuit het buitenland).

E-post: pf@romanliturgy.org, Webpagina VWHLL: <http://vwhll.romanliturgy.org>

Verantwoordelijke Uitgever: P. François (p/a van de redactie)

Periodiciteit: halfjaarlijks, in het voor- en in het najaar

Gewone Nieuwsbrief per post à minimum 5 € per jaar, E-brief via uw elektronisch adres à minimum 3 €. Beide versies zijn uiteraard identiek! Overschrijving IBAN: BE97 8900 2429 0649, BIC: VDSP BE91 met duidelijke vermelding van uw adres en ‘Nieuwsbrief’ resp. ‘E-brief’.

U kan ook steeds een geschenkabbonnement voor iemand aangaan!

© 2022 Vlaamse Werkgroep voor Hedendaagse Latijnse Liturgie